

FUNDAMENTELE POLITICE ȘI ECONOMICE ALE ALIANȚEI SINO-SOVIETICE DIN PERIOADA POSTBELICĂ

OANA SIMION*

Abstract: *The purpose of this study is to show the way that the Sino-Russian relationship have dramatically evolved since their first diplomatic contact, particularly during the Cold War period. This paper explores the Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance that guaranteed an eternal and unbreakable friendship that turned out to be neither eternal nor as unbreakable as propaganda claimed.*

Keywords: *Sino-Russian relationship; Stalin; Mao; Cold War;*

Relațiile sino-sovietice din secolul al XX-lea au reflectat atât provocările politice și geopolitice de lungă durată, cât și pe cele emergente cu care se confruntau membrii taberei socialiste în perioada Războiului Rece, în special tensiunile dintre idealul internaționalismului și aspirațiile naționale, între angajamentul față de principiul suveranității și angajamentul egalității în relațiile internaționale. Încă de la proclamarea Republicii Populare Chineze (RPC) în 1949, Partidul Comunist Chinez (PCC) a urmat modelul socialist sovietic pentru a-și dezvolta economia, instituind astfel un sistem economic planificat de stat, extrem de centralizat.

Din perspectiva relațiilor internaționale, cel mai probabil nicio altă relație bilaterală nu a cunoscut atât de multe sușuri și coborâșuri ca cea dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) și China în perioada Războiului Rece¹, în timpul acestuia petrecându-se schimbări fundamentale și conflicte ideologice sau politice semnificative. La începutul anului 1950, cele două țări au format o alianță strategică bazată pe o prietenie care a fost descrisă ca fiind *eternă și indestructibilă*. În doar câțiva ani, odată cu escaladarea diferențelor și a conflictelor tot mai mari între liderii celor două țări, alianța chino-sovietică s-a prăbușit, ostilitățile s-au adâncit și au dus la apariția conflictelor armate la frontieră în 1969. Reformarea și ajustarea sistemului politic sovietic de către liderul sovietic

* CS dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu”, București, România.

¹ Zhihua Shen (Editor), *A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917-1991*, China Connections, Palgrave Macmillan, 2016.

de la acea vreme, Nikita Hrușciiov a avut o importanță majoră în ruptura ce s-a declanșat în relațiile dintre URSS și China, aceștia din urmă fiind adepții continuării politicilor staliniste. Astfel, China a continuat să urmeze politicile staliniste atingând un apogeu în perioada „Revoluției Culturale” a Chinei (1966-1976). Reforma și deschiderea Chinei de la sfârșitul anilor '70, și normalizarea relațiilor chino-sovietice de la sfârșitul anilor '80 aproape au coincis cu încheierea bruscă a Războiului Rece.²

În ajunul înființării RPC, Mao Zedong, președintele PCC, a identificat factorii majori care au făcut posibil ca partidul să preia guvernul, printre ei numărându-se Revoluția Rusă care „ne-a livrat marxismul și leninismul” dar și victoria Revoluției Ruse care a oferit un exemplu de tipul „Urmează calea Rusiei, aceasta este concluzia.”³

Impactul Rusiei Sovietice, ulterior URSS, asupra dezvoltării politicii și istoriei chineze între anii 1920 și 1940 a fost major. Atât partidele naționaliste, cât și cele comuniste au datorat o mare parte din succesul lor Rusiei sovietice. Eșecurile lor au fost, de asemenea, strâns legate de intervențiile sovietice. Natura unică a relațiilor dintre PCC și URSS în această perioadă a fost, de asemenea, mai mult decât evidentă în timpul incidentului Căilor Ferate de Est din China⁴, din anul 1929. Revoluția sovietică din China a început în 1927 și s-a încheiat în 1936. Această perioadă nu numai că a marcat cea mai strânsă asociere între PCC și URSS, dar a și prezentat o oportunitate istorică care a forțat PCC să înceapă să se îndrepte către independență.⁵ Anterior acestei perioade, PCC se bazase pe asistența financiară din partea Moscovei pentru a-și desfășura activitățile. Prin Comintern, Internaționala Muncitorilor Roșii, Internaționala Tineretului și alte organizații, Moscova a oferit fonduri fixe lunare de operațiuni pentru PCC, precum și pentru sindicat și liga de tineret sub conducerea acestuia.⁶

Chang Kai-shek l-a felicitat pe Iosif Stalin cu privire la ratificarea tratatului Chino-Sovietic în august 1945: „Când pacea mondială este restabilită pe principiile dreptății, semnarea tratatului de prietenie și alianță sovieto-chinez este un eveniment de o importanță istorică extraordinară. Sunt pe deplin încrezător că de acum înainte guvernele ambelor țări, pe baza acestui tratat, vor putea da dovadă de un spirit de încredere și asistență reciprocă, astfel încât să-și îndrepte toate eforturile către atingerea fericirii și prosperității celor două mari popoare ale Chinei și URSS, precum și a popoarelor lumii întregi.”⁷ Liderul so-

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 1.

⁴ China Eastern Railway, cale ferată construită în Manciuria (nord-estul Chinei) de Rusia la sfârșitul secolului al XIX-lea. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, guvernul naționalist al lui Chiang Kai-shek a negociat Tratatul chino-sovietic din 14 august 1945, în care URSS a fost de acord că nu va sprijini comuniștii în războiul civil chinez, primind, în schimb, parteneriat în Căile Ferate de Est Chineze pentru o perioadă de 30 de ani. În 1953, totuși, Uniunea Sovietică a renunțat la partea sa din calea ferată în favoarea RPC.

⁵ Kuisong, Yang, *Moscow and the Soviet Revolution in China in A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917-1991*, Zhihua, Shen (Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016, p. 39.

⁶ Asistența financiară oferită prin intermediul Internaționalei pentru ajutorarea țăranilor pentru omologii lor a fost adăugată după 1926.

⁷ Telegrama de la *Generalissimo* Chang Kai-shek către *Generalissimo* Iosif Stalin, 30 august 1945.

vietic și-a exprimat aceleași sentimente în replica sa. Cu toate acestea, cooperarea și relațiile strânse dintre URSS și RPC au fost de scurtă durată. Guvernele din ambele țări nu au reușit în mod semnificativ să dea dovadă de „un spirit de încredere reciprocă și asistență.”⁸ Relațiile dintre ei din următorii ani au fost probabil mai puțin amiable decât oricând după momentul reluării relațiilor diplomatice în 1932 și multe dintre cele mai importante prevederi ale tratatului nu au fost implementate.

Tratatul Chino-Sovietic de prietenie, alianță și asistență reciprocă pentru stimularea cooperării culturale și tehnologice între blocul sovietic și RPC a zguduit geopolitica globală și echilibrul de putere dintre cele două tabere ale Războiului Rece. În timp ce această alianță a fost intenționată ca o ruptură cu trecutul colonial, sunt istorici care susțin că alianța a eșuat în cele din urmă, deoarece problema durabilă a imperialismului rus a condus la frustrarea chineză față de sovietici.⁹ Profesorul Jersild Austin de la Universitatea din California motivează această frustrare pe baza experiențelor de la nivelul consilierilor blocului socialist din China, care au fost implicați în orice, de la dezvoltarea programelor universitare, explorarea petrolului și construcția căilor ferate până la lecții de pian. Scopul lor a fost de a reproduce o elită administrativă chineză după propria imagine care ar putea servi ca un aliat valoros în lupta blocului sovietic împotriva Statelor Unite. Ce este interesant, în opinia lui Jersild este că aliații URSS din Europa Centrală au fost la fel de frustrați de „șovinismul marii puteri” al URSS ca și RPC astfel că alianța și, în cele din urmă, despărțirea, au avut o adevărată dimensiune internațională.¹⁰ Despărțirea chino-sovietică de la începutul anilor 1960 până la mijlocul anilor 1980 a avut, de asemenea, un efect dramatic asupra Războiului Rece.¹¹

Strategia postbelică a lui Stalin în China a constat în două obiective. Primul a fost eliminarea Mongoliei de sub jurisdicția chineză și asigurarea independenței acesteia, creându-se astfel o zonă largă de securitate la sud de URSS. Al doilea a fost restabilirea sferei de influență a Rusiei țariste în nord-estul Chinei pentru a asigura accesul la un port fără gheață din Pacific. Pentru a-și îndeplini cel de-al doilea scop, prin intermediul diplomației exercitată de ambele părți, Statele Unite și URSS au reușit să convingă guvernul naționalist chinez să accepte condițiile sovietice. După ce armata sovietică s-a mutat în nord-estul Chinei, Jiang Jieshi a acceptat în cele din urmă să semneze „Tratatul de prietenie și alianță chino-sovietic” pentru un mandat de 30 de ani. URSS și China au semnat, de asemenea, „Acordul privind calea ferată chineză Changchun”, „Acordul asupra Dalian [Dairen]”, „Acordul asupra Lüshun [Port Arthur]” și alte documente conexe. Aceste acorduri garantau că URSS își va recâștiga toate drepturile pe care Rusia

⁸ George W. Atkinson, „The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance,” *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), vol. 23, no. 3, 1947, pp. 357-66, <https://doi.org/10.2307/3017226>.

⁹ Jersild, Austin. *The Sino-Soviet Alliance: An International History*. The University of North Carolina Press, 2014. Project MUSE muse.jhu.edu/book/40395.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Kraus, Charles *The Sino-Soviet Alliance, 70 Years Later*, February 12, 2020 <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/sino-soviet-alliance-70-years-later>.

țaristă le pierduse în nord-estul Chinei ca urmare a războiului ruso-japonez din 1904-1905. Calea ferată chineză Changchun va fi deținută și operată în comun de China și URSS, directorul acesteia fiind numit de URSS iar Dalian a fost declarat port liber, managerul portului fiind numit tot de URSS. Toate bunurile importate și exportate prin portul Dalian sau transportate pe calea ferată Changchun către sau dinspre URSS trebuiau să fie scutite de taxe vamale, în timp ce mărfurile importate și exportate prin port către China erau supuse taxelor vamale. Pentru a-și atinge obiectivele, Stalin i-a dat asigurări lui Jiang Jieshi că PCC se va supune conducerii unificate sub guvernul naționalist. Scopul liderului sovietic a fost să asigure punerea în aplicare a garanțiilor cuprinse în Acordul de la Yalta, inclusiv restabilirea tuturor drepturilor pe care Rusia țaristă le pierduse în China ca urmare a războiului ruso-japonez.

Odată cu progresul constant către o victorie în Revoluția Comunistă Chineză, Mao a început să acorde mai multă atenție relațiilor cu URSS, în special în ceea ce privește politica externă a Noii Chine. Cel mai clar semn al intenției lui Mao de consolidare a relațiilor cu Uniunea Sovietică a fost că, începând din primăvara anului 1948, a cerut de multe ori să viziteze Moscova, dar călătoria lui a fost, în mod repetat, amânată. În cadrul discuțiilor avute de liderul sovietic cu plenipotențiarul reprezentant Ivan Kovalev¹² referitoare la telegrama lui Mao prin care se cere ajutor, Stalin a declarat: „Desigur că vrem să oferim Noii Chine toată asistența pe care o putem. Dacă socialismul va reuși în China, vor urma și alte țări. Apoi vom ști că victoria globală a socialismului va fi asigurată și nu ne vom confrunta cu niciun pericol de evenimente neașteptate. Prin urmare, nu putem reține sprijinul nostru financiar și de altă natură pentru comuniștii chinezi”.¹³ Într-o telegramă din 14 ianuarie 1949, Stalin a propus amânarea călătoriei: „Dacă considerați că este necesar, putem trimite imediat un membru al Biroului Politic la Harbin sau în altă parte pentru a discuta problemele relevante”.¹⁴ La 17 ianuarie 1949, Mao a răspuns: „Am decis să amân temporar călătoria [mea] la Moscova”.¹⁵ Totuși, a fost de acord cu vizita unui membru al Biroului Politic la sediul PCC din Xibaipo.

Pentru a înțelege originile alianței Chino-Sovietice, este necesar să se exploreze contactele și înțelegerile dintre liderii PCC și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) înainte de formarea alianței din 1950.¹⁶ Din vara anului 1947 până la începutul lui 1949, după aproape un an și jumătate de contacte informale,

¹² Ivan Kovalev a fost ministrul transporturilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost reprezentantul PCUS CC la PCC din ianuarie 1949 până în ianuarie 1950. De asemenea, a fost liderul experților sovietici din China până în ianuarie 1950, când a fost înlocuit de Ivan Arkhipov.

¹³ Zhihua, Shen, *The Political and Economic Foundations of the Sino-Soviet Alliance, 1948-1949* în *A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917-1991*, Zhihua, Shen(Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016, p. 111.

¹⁴ Zhihua, Shen; Yafeng, Xia, *Mao and the Sino-Soviet Partnership, 1945-1959: A New History*, The Harvard Cold War Studies Book Series, Lexington Books, 2007, pp. 16-20.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 16-20.

¹⁶ Zhihua, Shen, *The Political and Economic Foundations of the Sino-Soviet Alliance, 1948-1949* în *A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917-1991*, Zhihua, Shen (Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016, p. 109.

a fost programată o întâlnire oficială. Susținut de liderul sovietic Iosif Stalin, membrul Biroului Politic Anastas Mikoyan a vizitat sediul PCC din Xibaipo din ianuarie până în februarie 1949. Acesta a fost primul pas în formarea unei alianțe. După întâlnirile lui Mikoyan cu Mao, o delegație a PCC, condusă de Liu Shaoqi, al doilea lider al PCC, a vizitat în secret URSS din iunie până în august 1949 pentru discuții suplimentare despre relațiile sovieto-chineze. Când Liu era încă la Moscova la sfârșitul lunii iunie 1949, Mao anunțase PCC politica sa de „înclinare de o parte“ (adică partea URSS) iar baza politică pentru o alianță chino-sovietică părea a fi promițătoare.

În timpul mult organizatei vizite în URSS, Mao a reușit să încheie un nou tratat de Alianță cu URSS care a înlocuit tratatul din 1945, dar numai după ce a amenințat că se întoarce în China. Astfel, Iosif Stalin a fost nevoit să facă concesii în gestionarea conflictelor economice cu China pentru că nu dorea să piardă China comunistă în fața blocului occidental. Într-un acord suplimentar, Stalin și-a declarat disponibilitatea de a ceda toate drepturile sovietice către calea ferată chineză Changchun și Port Arthur până cel târziu în 1952 iar administrația Portului Dalian a fost imediat transferată în China. Acest lucru a demonstrat că Stalin a luat în considerare problemele în întregime și a acționat astfel încât să includă China într-o alianță militară și politică cu blocul socialist condus de URSS. În acest fel, interesele strategice sovietice în Orientul Îndepărtat ar fi fost asigurate.¹⁷

La începutul anilor 1950, PCC a considerat că semnarea tratatului de alianță chino-sovietic este un succes, deoarece garanta atât o alianță militară cu URSS, cât și împrumuturi directe către RPC. La 20 martie 1950, Zhou Enlai¹⁸, într-un discurs intern adresat cadrelor Ministerului Afacerilor Externe, a subliniat că tratatul de alianță chino-sovietic a făcut mai puțin probabil ca SUA să declanșeze un nou război de agresiune în Asia de Est. O lună mai târziu, Mao a susținut că victoria Revoluției chineze „a învins un inamic, forțele reacționare de acasă“¹⁹. Dar președintele le-a reamintit camarazilor săi că „mai sunt reacționari în lume, adică imperiaștii din afara Chinei“²⁰. Odată cu formarea alianței chino-sovietice, Mao a subliniat că poziția externă a Chinei a fost întărită: „Dacă imperiaștii se pregătesc să ne atace, avem deja ajutor“²¹.

Semnele diviziunii chino-sovietice din perioada următoare au fost observate chiar din timpul procesului de formare a alianței. Stalin și Mao aveau opinii diferite cu privire la modul de gestionare a noii relații Chino-Sovietice. Stalin dorea să stabilească o relație strânsă în cadrul sistemului Yalta și să mențină interesele sovietice în nord-estul Chinei, în timp ce Mao era concentrat pe crearea unei

¹⁷ Zhang, Shu Guang, *Chinese Communist Foreign Policy and the Cold War in Asia: New Documentary Evidence, 1944-1950*, Chicago: Imprint Publications, 1996, pp. 128-42.

¹⁸ Politician comunist chinez, ministru de externe și premier al Consiliului de Stat chinez.

¹⁹ Zhihua Shen, *Conflicts of Interest and Creation of the Alliance Treaty 1949-1950 in A Short History of Sino-Soviet Relations 1917-1991*, Zhihua, Shen (Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016, pp. 130.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

imagini de independență a Noii Chine, protejarea intereselor chineze și încurajarea altor partide politice dar și a poporului chinez să accepte poziția prosovietică a PCC. După moartea lui Stalin, Mao a început să se plângă că a fost disprețuit și tratat inegal de către Stalin în timpul vizitei sale în URSS. Yang Kuisong subliniază că Mao, în ciuda tuturor eforturilor, nu a reușit să obțină un acord asupra unor chestiuni concrete, cum era, de exemplu, printre altele cea a privilegiilor speciale pe care le aveau sovieticii din Xinjiang și Manciuria²² În plus, ca o condiție pentru împrumuturile sovietice cu dobândă redusă, China a fost nevoită să-și vândă toate surplusurile de materii prime industriale către URSS.²³ Odd A. Westad a observat: „Nesigur în ceea ce privește viabilitatea pe termen lung a conducerii comuniste de la Beijing, Stalin a urmărit mai degrabă obținerea unui tratat care să favorizeze securitatea sovietică decât o alianță între două state conduse de comuniști.”²⁴

Dintr-o analiză a procesului de negociere a tratatului chino-sovietic din 1950, putem afirma că semnarea tratatului chino-sovietic a garantat relațiile de alianță Beijing-Moscova și a satisfăcut nevoile esențiale atât ale Chinei, cât și ale URSS. În același timp, Alianța Chino-Sovietică a fost extrem de vulnerabilă din cauza conflictelor de interese între cele două părți dar și a suspiciunilor și resentimentelor crescânde dintre Mao și Stalin.

Relația Beijing-Moscova a fost ca un *montagne-russe* încă de la stabilirea relațiilor diplomatice în octombrie 1949. Dacă primul deceniu a fost unul de așa-zisă prietenie veșnică, anii 1960 s-au caracterizat prin polemici și acuzații reciproce de trădare a marxism-leninismului. În anii următori, ideologia a fost lăsată în plan secund iar relația sino-sovietică a semănat cu o confruntare tradițională între două mari puteri. Dinamica confruntării a început să se schimbe spre sfârșitul anilor '80 când a avut loc normalizarea relației sino-sovietice și îmbunătățirea acestora pe zi ce trece.

BIBLIOGRAFIE

- Atkinson, George W., „The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance“, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), vol. 23, no. 3, 1947.
- Heinzig, Dieter, *The Soviet Union and Communist China 1945-1950. The Arduous Road to the Alliance*, Armonk, New York, M.E.Sharpe, 2004.
- Kraus, Charles *The Sino-Soviet Alliance, 70 Years Later*, February 12, 2020, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/sino-soviet-alliance-70-years-later>.
- Kuisong, Yang, „Moscow and the Soviet Revolution in China“ în *A Short History of Sino-Soviet Relations, 1917-1991*, Zhihua, Shen (Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016.
- Lafeber, Walter, *America, Russia, and the Cold War, 1945-1992*, 7th ed. New York, McGraw-Hill, 1993.

²² *Ibidem*.

²³ Heinzig, Dieter, *The Soviet Union and Communist China 1945-1950. The Arduous Road to the Alliance*, Armonk, New York, M.E. Sharpe, 2004, p. 361.

²⁴ Westad, Odd A., *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 65.

- North, Robert C. „The Sino-Soviet Agreements of 1950.“ *Far Eastern Survey*, vol. 19, no. 13, 1950, pp. 125-30. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/3024085>.
- Radchenko, S. „The Sino-Russian relationship in the mirror of the Cold War“, *China Int Strategy Rev.* 1, 269-282 (2019). <https://doi.org/10.1007/s42533-019-00030-x>
- Westad, Odd A., *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Zhang, Shu Guang, *Chinese Communist Foreign Policy and the Cold War in Asia: New Documentary Evidence, 1944-1950*, Chicago: Imprint Publications, 1996.
- Zhihua, Shen (Editor), *A Short History of Sino-Soviet Relations 1917-1991*, China Connections, Palgrave Macmillan, 2016.
- Zhihua, Shen, „Conflicts of Interest and Creation of the Alliance Treaty 1949-1950“ in *A Short History of Sino-Soviet Relations 1917-1991*, Zhihua, Shen (Editor), China Connections, Palgrave Macmillan, 2016.
- Zhihua, Shen, „The Political and Economic Foundations of the Sino-Soviet Alliance“, 1948-1949 in *A Short History of Sino-Soviet Relations 1917-1991*, China Connections, Palgrave Macmillan, 2016.
- Zhihua, Shen; Yafeng, Xia, *Mao and the Sino-Soviet Partnership, 1945-1959: A New History*, The Harvard Cold War Studies Book Series, Lexington Books, 2007.